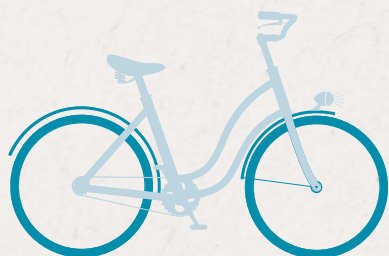

3.4

Myšlení pro 21. století

Že je nutné rozvíjet specifické způsoby myšlení, abychom obstáli ve výzvách 21. století, je dnes bráno téměř jako prostý fakt. Ohledně jejich výběru a pojmenování ovšem nepanuje úplná shoda. Představujeme pojetí vypracované nejenom s ohledem na současnou proměnu ekonomiky a technologií, ale také se zvláštním zřetelem na globální hrozby, jako je změna klimatu.¹⁴ Zcela novým kontextem je obrovská moc lidí a technologií na nyní tak křehké planetě. Toto pojetí navíc pojímá myšlení celostně a zahrnuje jeho kognitivní i afektivní složku.

Následující osmička způsobů myšlení pro 21. století jistě není zcela vyčerpávající, ale pojmenovává největší priority, na jejichž rozvoj se musíme urychleně zaměřit. **Modře** jsou tipy, jak nové způsoby myšlení trénovat.

Široká perspektiva (big picture)

Globální problémy vyžadují „globální myšlení“. To, co se děje na jednom konci světa, ovlivňuje i konec druhý.

Koukejte se na svět s odstupem, jakoby z Marsu. Jak do sebe z tohoto pohledu věci zapadají a co znamenají pro svět?

Globální empatie

Opět: náš styl života a naše činy v globalizovaném světě hluboce ovlivňují i vzdálené životy druhých. Strategie ochránit jen svůj „kmen“ dnes už nemůže fungovat. I malé množství lidí dnes může zničit svět pro všechny.

Vžijte se do života a pohledu na život i vzdálených lidí – pomocí čtení, sledování filmů či osobního setkávání.

Orientace na budoucnost

Nestačí myslet ve výhledu volebního období, dokonce ani ve výhledu 30 let do roku 2050. Změna klimatu bude pravděpodobně na konci století let mnohem závažnější než v jeho polovině. Přemýšlejme a rozhodujeme se opravdu dlouhodobě, alespoň v horizontu 80 let, ještě lépe v horizontu sedmi generací.¹⁵

Myslete na budoucí generace. Jaký svět jim zanecháváme a jaký byste chtěli zanechat?

Ocenění prostého, malého a místního

Umění zpomalit a radovat se z lidí, míst a věcí, které už máme kolem sebe. Není třeba otupovat své smysly a psychiku honbou za něčím stále větším, rychlejším, novějším a divočejším. Učme se prostě vděčnosti, být nasyceni.

Zastavte se a věnujte svůj čas opravdovému vnímání věcí kolem sebe. Trénujte „mindfulness“.

Sebereflexe

Porozumění tomu, jak reagujeme, co cítíme a jaké motivace nás ovlivňují. Schopnost (pokora a otevřenost) změnit názor, když zjistíme, že to, co jsme si mysleli a co jsme dělali, už není správné.

Zpomalte a najděte si čas na vnímání sebe sama. Reflektujte své reakce, emoce, činy a rozhodnutí.

Kritické myšlení

Schopnost dělat dobře a podloženě se rozhodnout, komu a čemu věřit. Vyžaduje odstup, skládání toho, co vidíme a slyšíme, do kontextu, pečlivé zkoumání, co se nám předkládá a jaké motivace, hodnoty a kompetence za tím stojí. Umožňuje odlišit fakta od fikce i ve stále komplexnějším mediálním a politickém světě tvrzení a protitvrzení.

Pokládejte si dobré otázky o svých informačních zdrojích: Jsou kompetentní? Měli čas a přístup k informacím? Jaké mají motivace? Dokážou reflektovat své ponoření do tématu? Byli schopni změnit názor, pokud se změnily důkazy?...

Systémové myšlení

Svět je stále složitější a myšlení takovému světu musí odpovídat. Nejenže jsou komplexní jednotlivé problémy (změna klimatu, energetická bezpečnost, dostatek potravin, migrace atd.), ale ani je nejde vyřešit odděleně.

Pusťte se do odhalování a poskládání všech souvislostí nějakého problému. Nevzdávejte to jen protože je takové myšlení náročné a bolí.

Propojená perspektiva

Musíme propojit pohledy přírodních věd, společenských věd, umění, politiky atd. Každý takový pohled je důležitý, ale sám o sobě velmi omezený. Ani věda, jakkoli je zásadní, nevede k porozumění všemu a nemá výsostní postavení.

I když nikdo nemůže pokrýt všechny pohledy, snažte se rozšířit si obzory i mimo oblast, které se nejvíce věnujete. Vystupujte z pohodlí svých bublin a zkoušejte se vystavovat úplně odlišnému přístupu ke skutečnosti a životu.

3.5

Odhalování dezinformací a rozlišování fakt od fikcí

Přecházet dezinformace ve veřejném prostoru je zrádné. Nejenže se pak mohou dále šířit, ale také vyčerpávají naši schopnost kritického myšlení a mnoho lidí prostě vedou k závěru, že názory jsou různé a dnes už se ničemu nedá úplně věřit. To představuje velké ohrožení pro společnost. Naučit se rozlišovat mezi fakty a fikcí při setkání s rozporuplnými informacemi je zásadní pro to, abychom mohli překonat jejich rozpor a opírat svá rozhodnutí o věrohodná data. Porozumět argumentačním taktikám, pochybením a faulům dezinformátorů je důležitá dovednost, která se nám bude hodit nejenom u otázek týkajících se změny klimatu.

Rétorika popírání skutečnosti

Účinným způsobem, jak posilovat mediální gramotnost a kritické myšlení, je ukazovat nejčastější techniky a triky šířitelů dezinformací, s jejichž pomocí překrucují fakta a vytváří mýty. Důležité přitom je zřetelně upozorňovat na to, kdy hovoříme o mýtech, a vedle toho komunikovat fakta jasným, stručným a zapamatovatelným způsobem.^{31, 32, 35}

Obvyklá taktika či rétorika šířitelů dezinformací se vyznačuje typickými rysy nehledě na téma, které je odmítáno. Analýza jejich sdělení odhalila pět hlavních technik či pochybení, která při své argumentaci používají:^{31, 35, 48, 85, 187}

- **Vyzobávání rozinek:**
vybírání jen těch faktů či citátů, které podporují jejich stanovisko
- **Používání falešných expertů:**
zaštiťování se domnělými odborníky, kteří nejsou specialisty v dané otázce
- **Odhalování konspirací:**
hledání spiknutí a podvodů za stanoviskem protivníků
- **Tvorba nereálných očekávání:**
co vše by mělo platit a věda by měla dokázat, abychom tomu mohli věřit
- **Obecná logická pochybení a další argumentační fauly:**
např. zavádějící informace, přílišné zjednodušení, unáhlený závěr, odvedení pozornosti, útok na osobu, kluzký svah, falešná analogie...

Ačkoli se počet i vliv lidí, kteří změnu klimatu bagatelizují či přímo popírají, stále snižuje, dodnes se s nimi můžeme setkat. Nejedná se přitom o žádný vědecký skepticismus. Popírači změny klimatu nebo jiných vědou podložených závěrů mají dopředu své odmítavé přesvědčení, pro

kteří pak hledají jakékoli argumenty.^{31, 187} To vysvětluje i skutečnost, proč si tak často sami protiřečí. Jednou tvrdí, že ke změně klimatu nedochází, po druhé, že není způsobená lidskou činností, po třetí, že tato změna není vážná, po čtvrté, že opatření na ochranu klimatu není možné učinit. Konzistentní jsou v jediné věci: kvůli změně klimatu není třeba nic dělat a měnit.^{31, 108}

NÁSTROJE PRO ODHALOVÁNÍ DEZINFORMACÍ

V současnosti existuje řada nástrojů na rozvoj mediální gramotnosti a odhalování dezinformací:

- **Metoda 5 klíčových otázek pro analýzu mediálních sdělení: *Kdo? Co? Komu? Jak? Proč?*** (z publikace *Dezinformační dezinfekce od Člověka v tísní*)²¹³
- **Podrobný seznam argumentačních faulů** (od Centra občanského vzdělávání)¹²⁸
- **Materiály do výuky v tématech fake news, propagandy a manipulace** (na webu *Svět médií*)⁹⁷
- **Přehled mýtů a argumentačních faulů při popírání změny klimatu v angličtině – koncept Cranky Uncle vs. Climate Change (Nevrlý stejda proti změně klimatu): web, kniha, komiksová videa, herní aplikace.**³⁰

V psychologickém smyslu se popírání skutečnosti obvykle týká emočně a morálně znepokojivých věcí, které pokud bychom nepopřeli, museli bychom se proměnit, něco udělat, mluvit a jednat jinak. Takové popírání může probíhat nejen na osobní rovině, ale i na rovině společenské a kulturní, jak se již mnohokrát v historii odehrálo, od holokaustu po apartheid, od změny klimatu po covid-19.^{29, 35, 187}

